
TOURISM IN THE ACTIVITIES OF THE ASSOCIATION OF POPULAR SPORTS AND ATHLETICS CLUBS IN THE MACRO-REGION OF ŁÓDŹ IN THE YEARS 1975 – 1998. AN OUTLINE

Arkadiusz PŁOMIŃSKI, Eligiusz MAŁOLEPSZY

*Institute of Physical Education and Tourism
The Jan Długosz University in Czestochowa (Poland)*

Key words:

- tourism,
- the Association of Popular Sports and Athletics Clubs,
- the macro-region of Łódź

Abstract:

In the years 1975 – 1998, tourism was, apart from sports and recreation, one of the major fields of activity of the Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe [Association of Popular Sports and Athletics Clubs] in the macro-region of Łódź (also known as Łódź Province - urban voivodeship of Łódź, and the voivodeships of Piotrków, Sieradz and Skierniewice). The organizational condition of the Association of Popular Sports and Athletics Clubs in the macro-region of Łódź was changeable. The years 1975 – 1979 were characterised by growing number of tourist sections. The 80s of the 20th century were relatively stable years. Whereas, after 1989 the number of tourist sections (along with the number of registered members) dropped. In the macro-region of Łódź, the major form of activity of the Association of Popular Sports and Athletics Clubs was organisation of and participation in tourist events, such as: skiing expeditions, canoeing, sightseeing tours, training – tourist rallies, trekking expeditions, sports-and-tourism events and tourist knowledge contests.

INTRODUCTION

The aim of this paper is presentation of the role and significance of tourism in the activities of Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe (LZS) [the Association of Popular Sports and Athletics Clubs (APSAC)] in the macro-region of Łódź in the years 1975 – 1998. Archival sources, printed and press materials, as well as the literature on the subject were use to prepare this paper. The starting point for this paper was the year 1975, as that was the year when the administrative reform involving two-stage territorial division of the country came into effect. As a result, new voivodeships of Łódź (urban), Piotrków, Sieradz, and Skierniewice were created and they formed the macro-region of Łódź (also known as Łódź Province). The final point was 1998, when the abovementioned voivodeships were liquidated and their territories were united into one, re-activated “large” voivodeship of Łódź.

METHODOLOGY

Research methods, such as: analysis of historical sources, induction, deduction and the comparative method, were used in this paper. The following issues (research questions) are discussed:

1. Was there any development of the activities of Zrzeszenie LZS [the Association of Popular Sports and Athletics Clubs (APSAC)] in the macro-region of Łódź in the years 1975 – 1998?

2. Did the number of circles/associations and members of the APSAC participating in the tourist movement increase in the discussed period?
3. What were the major forms (manifestations) of tourist activities of the APSAC in the macro-region of Łódź in the years 1975 – 1998?
4. In which voivodeship of Łódź macro-region was there the most extensive development of tourism in rural environment in the years 1975 – 1998?

RESULTS

The genesis of tourism in rural organisations fell on the second decade of the 20th century, when the first circles of rural youth were formed (the first circle of rural youth on the territory of Poland was established in Wólka Mławska in 1912)¹. In the years 1918 – 1939, tourism was one of the fields of activity of rural youth organisations, such as: Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej [the Central Union of Rural Youth], Centralny Związek Młodej Wsi [the Central Union of Young Village], Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” [the “Call to Arms” Rural Youth Union of the Polish Republic], Związek Młodzieży Ludowej [the People’s Youth Union], and a section of Związek Młodej Polski [the Young Poland Union]². The years 1945–1975 witnessed increased development of popular tourist movement. The Association of Popular Sports and Athletics Clubs was established in 1952, on the initiative of Główny Komitet Kultury Fizycznej (GKKF) [Chief Committee for Physical Culture]. One of the most important aspects of the activities performed by the Association was development of the development of tourism in rural environments, which was officially confirmed by the 4th National Convention of the PSAC Association “(...) *The opinion of the Convention is that there are great social needs and opportunities for the development of tourism. Hence, the Convention acknowledges tourism to be the basic form of our work in rural areas apart from sports forms, and this is why the Convention transforms our association into an organization of the sports-and-tourism type*”³. Tradition of the popular sports-and – tourism movement in the macro-region of Łódź were connected with the first circles of PSAC that were established in 1946 (e.g. Biała, Bychlew, Czarnożyły, Skomlin, Wola Zaradzyńska)⁴. In the same year, PSAC in Skomlin organized the 1st Games of Wieluń Region⁵. In successive years, the PSAC links of Łódź macro-region organized a number of community, regional and all-Polish sports and tourist events. Out of many tourist events, the most successful was organization of the final event of the “Golden Helmet” contest in Burzenin in September 1964. The event was also a great sports success – the first two places were taken by teams representing LZS Sieradz⁶.

The administrative changes introduced in Poland in 1975 resulted in organizational transformations in physical culture and tourism management at voivodeship level. Adjustment of physical culture and tourist structures in the macro-region of Łódź to new territorial division involved organizing Voivodeship Councils (VC) of the PSAC Association in Piotrków (established on July 18, 1975), Sieradz (est. on August 7, 1975) and Skierniewice (est. on July 24, 1975)⁷. Whereas the VC of the PSAC Association in Łódź continued its activity in the territorially cut down Łódź voivodeship (urban).

¹ E. Małolepszy, *Rola i znaczenie turystyki w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2010*, [in:] *Z dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, vol. 2, eds. T. Drozdek – Małolepsza, J. Rodziewicz – Gruhn, Częstochowa 2011, p. 72.

² Ibidem.

³ J. Gaj, *Dzieje turystyki w Polsce*. Warszawa 2008, p. 148.

⁴ M. Mazur, *Ludowe Zespoły Sportowe w regionie łódzkim w latach 1946–2006*. Radomsko 2006, p. 27.

⁵ K. Domagał, *Nasza mała ojczyzna. Popularna historia osady Skomlin i jej okolicy*. Skomlin 2007, p.98.

⁶ Kronika Rady Powiatowej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu z lat 1964–1975.

⁷ „Głos Robotniczy” 1975, No 174, p. 2; M. Mazur, *50 lat LZS*. Piotrków Tryb. 1997, p.38; M. Mazur, *Ludowe Zespoły Sportowe...*, p. 20; K. Wodecki, *Kultura fizyczna i turystyka w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia*

In PSAC Voivodeshop Associations, planning and supervising tasks connected with development of tourism was done by Wojewódzkie Komisje Turystyki Wiejskiej (WKTW) [Voivodeship Commissions for Rural Tourism (VCRT)]. A VCRT was divided into sections responsible for different types of tourism, such as motoring, hiking and cycling⁸. Assessment of the Commission's work was the task of the Chief Council of the PSAC Association. It was done in the form of an annual competition for the best VCs for rural tourism. In the seventies of the 20th century, the voivodeship of Sieradz used to be one of the best in the VCRT competition. In the years 1976-1977, it was classified on the 2nd place, and in 1978 it took the 1st place. The eighties of the 20th century were the successful years for Piotrkow Voivodeship Commission, which took the 3rd place in 1981 and the second place in the years 1982 and 1984 in the competition "The Best Voivodeship Commissions for Tourism for the Inhabitants of Rural Areas"⁹. During the political transformation the Chief Council of the PSAC Association discontinued the competition for the best acting VCRT (the last edition was held in 1993). Annual assessments of the VA PSAC most active in the field of tourism were continuation of the earlier competition. The highest classified in the macro-region of Łódź was Piotrków Trybunalski VA PSAC which took the 6th place in 1996, and the 8th place a year later, in the national scale¹⁰.

When analyzing the state of organization (concerning tourism) in individual voivodeships of the macro-region of Łódź, it is necessary to take into account two factors: the number of inhabitants of a given voivodeship, as well as % of the inhabitants of a given voivodeship dwelling in rural areas (who were targets of the activities of the PSAC Association). For example, in 1991, among all the voivodeships of the macro-region of Łódź the highest coefficient of members of tourist sections in a ratio to the number of inhabitants of urban areas was in the voivodeship of Łódź – 1.67%. In the voivodeships of Piotrków and Sieradz the ratio was c. 1.34, whereas the lowest ratio was in the voivodeship of Skierniewice, where only 0.41% of the inhabitants of rural areas were members of tourist sections (Table No 1).

Table 1. Analysis of the organisational state of the PSAC Association in the macro-region of Łódź (in terms of individual voivodeships) in terms of % of membership of village dwellers in 1991.

Voivodeship		Łódź	Piotrków	Sieradz	Skierniewice
No of inhabitants		1 136 600	643 000	408 600	420 700
Ratio of rural area dwellers	%	6,9	50,2	62,4	52,4
	number	78 425	320 200	254 966	220 446
Members of tourist sections		1 316	4 276	3 444	912
% ratio of ts* members to the number of rural area dwellers		1,67	1,33	1,35	0,41

* ts – tourist section

Source: Mały rocznik statystyczny 1993. [The Small Statistical Yearbook 1993] R. XXXVI, Warszawa 1993, p. 420; Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe [The Annual Report for the 13th National Convention of Delegates of the Association of Popular Sports and Athletic Clubs], Warszaw 1996, p. 114.

During the discussed period, the number of tourist sections (and the number of their members) in Wojewódzkie Zrzeszenia LZS [Voivodeship Associations of PSAC] of the macro-region of Łódź displayed fluctuating tendency. Progress of the organisational state was

Ludowe Zespoły Sportowe w Piotrkowie Trybunalskim w latach 1975–1998. Zarys Problematyki, [w:] *Z dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, vol. 1, ed. T. Drozdek – Małolepsza, Częstochowa 2011, p. 297.

⁸ Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975 – 1989, no page given.; „Wiadomości Sportowe” 1980 No 13, p. 6.

⁹ M. Mazur, *Ludowe Zespoły Sportowe...*, p. 126; XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Tabele do sprawozdania Rady Głównej, Warszawa 1988, no page given

¹⁰ XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawozdanie z działalności za okres 1996–1999. Warszawa 2000, pp. 68,69.

clearly evident in the years 1975–1979¹¹. During that time the number of tourist sections kept growing in each consecutive year and in 1979 it reached 1 019 sections, which amounted to 12% on national scale. The successive year (1980) brought a 30% drop in the number of sections. The reason for this situation was organizational breakdown in the voivodeships of Sieradz (liquidation of 154 tourist sections) and Skierniewice (liquidation of 70 tourist sections)¹². The eighties of the 20th century brought relative stabilization at an average level – circa 630 sections on annual scale (in the macro-region of Łódź). The drop, however, was connected with the period of political transformation in Poland (after 1989). Starting from 1990, the number of tourist sections in the macro-region of Łódź displayed falling tendencies in each consecutive year. Out of four voivodeships of the macro-region of Łódź the worst situation was in the voivodeship of Skierniewice (only 33 sections in 1995). On the other hand, in 1996, in spite of the regress the voivodeship of Piotrków was one of the voivodeships with the largest number of tourist sections (Gdańsk – 157, Bielsko – 153, Lublin – 135 and Piotrkow – 114 tourist sections)¹³. Which reflected the regress in tourist activity on the Polish national scale.

Table 2. The number of the PSAC Association tourist sections in the macro-region of Łódź in individual voivodeships in the years 1975–1995.

Year	Number of section					% on national scale
	Łódź	Piotrków	Sieradz	Skierniewice	Total	
1975	43	197	218	179	637	5,4
1976	60	253	204	167	684	5,8
1977	77	321	231	191	820	6,7
1978	75	359	257	229	920	7,1
1979	72	394	258	295	1 019	8,1
1980	67	362	104	216	749	7,1
1981	62	351	129	146	688	7,7
1982	64	357	114	140	675	8,2
1983	51	329	98	122	600	8,2
1984	57	324	109	137	627	9
1985	51	233	161	146	591	8,6
1986	47	271	177	143	638	9
1987	61	282	178	134	655	9,4
1991	50	244	116	30	440	11,4
1992	35	189	109	26	359	14,3
1993	38	131	89	35	293	13,5
1994	36	123	85	40	284	14,9
1995	33	136	89	33	291	15,2

Source: The 9th National Convention of Delegates of Zrzeszenie LZS [the PSAC Association]. The 1975-1978 Report. Warszawa 1979, pp. 75, 76.; The 1979-1983 Report for the 10th National Convention of the the PSAC Association. Warszawa 1984, n.p.; The 10th National Convention of Delegates of PSAC. Tables for the Report by the Chief Council. Warszawa 1988, n.p.; The Report for the 13th National Convention..., p. 93.

The role of instructor staff and tourism operators was of no small importance in the development of tourism as one of the forms of activity of the PSAC Association. Instructors and operators were trained at courses organised at central and voivodeship levels. Members of the PSAC Association from the macro-region of Łódź were most active in terms of training after 1989. When compared to the earlier years, during the period of political transformation,

¹¹ IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawowanie z działalności za lata 1975–1978. Warszawa 1979, pp. 75, 76.

¹² XIV Krajowy..., pp. 68,69.

¹³ E. Małolepszy, op.cit., p. 72.

the number, the number of trained members of the Association tripled, which was quite surprising, because the period after 1989 was the time of limited financial means allocated for training (Table 3).

Table 3. Numbers of trained tourism instructors and organisers from the macro-region of Łódź in the years 1975 – 1995.

Year	Numbers of trained tourism instructors and organisers				
	Łódź	Piotrków	Sieradz	Skierniewice	Total
1975	-	-	40	-	40
1976	-	-	29	34	63
1977	2	54	35	39	130
1978	45	52	44	26	167
1979	32	46	23	-	101
1980	32	34	34	-	100
1981	10	40	25	-	75
1982	-	42	-	-	42
1983	10	48	-	-	58
1984	-	45	30	35	110
1985	-	36	53	-	89
1986	31	33	30	25	119
1987	-	97	64	18	179
1991	14	122	215	58	409
1992	18	109	210	5	342
1993	29	107	201	74	411
1994	25	733	194	136	
1995	28	137	268	166	599

Source: The 9th National Convention of Delegates ..., p. 84, 85.; Annual Report for the 10th National Convention ..., n.p.; the 11th National Convention of Delegates of the PSAC Association. Tables ..., n.p.; Annual Report for the 13th National Convention ..., p. 116.

The main form of activity of the PSAC Association in the macro-region of Łódź was organising and participating in tourist events, such as skiing expeditions, canoeing, sightseeing tours, training – tourist rallies, trekking expeditions, sports-and-tourism events and tourist knowledge contests¹⁴.

During the discussed period of time, the PSAC Associations in the voivodeships of Piotrkow and Sieradz organised the final stages of all-Poland events. In 1976, the 14th central final event of “Złoty Kask” [Golden Helmet] was organised in Lututów, and the voivodeship of Sieradz took the 5th place in the final classification¹⁵. Two consecutive events were organized by Piotrkow Voivodeship Council of the PSAC Association. From August 21 until August 24, 1980, in the sports facilities of the Sports and Recreation Centre in Sulejów, the final events of “Złoty Kask” Competition and the 2nd edition of “Pokočajmy Motorower” [Love Your Minibike] (the their place of the host team) were held¹⁶. In 1990, the 8th „Człowiek Cząstką Przyrody” [Man as a Part of Nature] Central Training & Tourist Rally for Students of Agricultural, Co-operative and Forest Schools was organized in Sędziejowice (the voivodeship of Sieradz)¹⁷. The Rally was attended by 200 participants from 19 voivodships.

¹⁴ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999, n.p.; „Wiadomości Sportowe” 1986, No 8, p. 2

¹⁵ Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975–1989, n.p.; „Wiadomości Sportowe” 1976, No 35, pp. 1, 2.

¹⁶ „Wiadomości Sportowe” 1980, No 33, p. 1.

¹⁷ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990 – 1999, n.p.

The voivodeship of Sieradz team won two events (camping and hiking), and in the final classification they took the third place¹⁸.

Phot. 1. The 14th central final event of “Złoty Kask” [Golden Helmet] – Lututów, 1976

Source: Chronicle Voivodeship Associations of Popular Sports and Athletics Clubs in Sieradz (1975–1989), n.p.

Apart from those, members of the tourist sections of the Łódź Region PSAC Associations participated in all-Poland tourist events, such as:

- All-Poland Peasant Ski Rally in Rajcza (the International Peasant Ski Rally – since 1993) – the sportsmen representing the voivodeship of Sieradz were most successful in the rallies in 1988, 1990 and in 1992, when they took the 1st place in the team rankings¹⁹;
- All-Poland Podhale Ski Rally of the PSAC Association in Biały Dunajec – the highest position was taken by skiers from the voivodeship of Sieradz, who were classified on the 6th place in 1997²⁰;
- The Central Final of „Pokochajmy Motorower” [Love Your Moped] – in 1987. The 1st place in team classification was won by the voivodeship of Skierniewice; whereas in the individual contest in 1980, the 1st place was taken by Zdzisław Skóra (the voivodeship of Piotrków)²¹;
- The Central Final of the “Rowerem Wszędzie” [Go Everywhere by Bike] – in 1983 the voivodeship of Skierniewice took the 1st place in team classification in the individual contest of males and females, they took the second positions in both. In the subsequent year, the voivodeship of Piotrków came in 3rd in the final classification, whereas in the men’s individual contest Jan Morawski, from the voivodeship of Skierniewice, took the second place²²;

¹⁸ „Nad Wartą” 1990, No 30, p. 8.

¹⁹ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1985–1989, n.p.; „Wiadomości Sportowe” 1990, No 7-8, ps. 2; „Wiadomości Sportowe” 1992, No 2 pp. 16, 17;

²⁰ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999, n.p.;

²¹ K. Wodecki, op. cit., p. 308; „Wiadomości Sportowe” 1987, No 34, pp. 1,2. n.p.;

²² „Wiadomości Sportowe” 1983, No 34, pp. 1,2; „Wiadomości Sportowe” 1984, No 34, pp. 1,2;

- Central Final of “Złoty Kask: [Golden Helmet] – in 1982, the 2nd place in team classification was taken by the voivodeship of Piotrkow. The same success was repeated in team classification by motorized tourist from the voivodeship of Sieradz in 1985²³;
- All-Poland Tourist Rally “Westerplatte” – in 1987 and in 1992, the first place in team classification was taken by the team from Piotrków voivodeship²⁴.
- All-Poland Rural Tourist Rally „Szlakiem Walk o Wyzwolenie Narodowe i Społeczne na Lubelszczyźnie” [Visiting Places Connected with the Struggle for National and Social Liberation in Lublin Region” – in 1989, the PSAC Association team from the voivodeship of Sieradz took the 1st place in team classification. The same result was repeated twice, in 1994 and 1995, by tourists from the voivodeship of Piotrkow;
- All-Poland Rally for Organisers and Instructors of Rural Tourism – in 1981, the fifth place was taken by representatives of the voivodeship of Sieradz;
- All-Poland Trekking Rally – in 1991, the first place in team classification was taken by the voivodeship of Sieradz;
- All-Poland Tourist and Sightseeing Knowledge Contest for Village Dwellers – in 1985, Henryk Szczęch from the voivodeship of Piotrkow, took the 2nd place in individual contest;
- Central Training and Tourist Rally for Students of Agricultural, Co-operative and Forestry Schools²⁵.

Phot. 2. International Peasant Ski Rally in Rajcza (1994) – the sportsmen representing the voivodeship of Sieradz

Source: Chronicle tourist sections PSAC Agricultural School in Sędziejowice (1990–1999), n.p.

Tourists from the macro-region of Łódź successfully participated in occasional and regional rallies, such as, in 1977 in the Intervoivodeship Rally “Złoty Liść” [Golden Leaf] in Tuszyn, in which representatives of Sieradz VC of the PSAC Association won the team classification²⁶.

²³ „Nad Wartą” 1985, No 35, p.,12.

²⁴ K. Wodecki, op. cit., p. 308.

²⁵ Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975 – 1989, n.p., „Nad Wartą” 1981, No 29, p. 12; „Nad Wartą” 1988, No 27, p. 12; „Nad Wartą” 1989, No 26, p. 12.

²⁶ Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975 – 1989, n.p.;

The political and economic situation in Poland certainly influenced the slump in the number of tourist events (and, at the same time, in the number of members) organized by VA of the PSAC. Economic difficulties of the early eighties of the 20th century resulted in almost 40% slump in the number of organized events (from 8 620 in 1979 to 5 386 in 1981). The period of political transformation also brought an annual, systematic fall in the number of tourist events organized in the macro-region of Łódź from 2 207 in 1991 to 1 140 in 1998 (Table 4).

Table 4. Number of tourist events (and their participants) organised by WZ LZS [VH PSAC] in the macro-region of Łódź in the years 1975–1998.

Year	Number of tourist events				Number of participants			
	Łódź	Piotrków	Sieradz	Skierniewice	Łódź	Piotrków	Sieradz	Skierniewice
1975	207	456	894	1 098	4 987	9 334	21 474	26 740
1976	366	2 376	925	836	8 490	46 449	22 603	23 042
1977	657	2 613	1 758	1 485	13 454	58 984	71 588	38 565
1978	708	2 910	2 657	1 859	14 653	66 689	92 259	53 183
1979	639	3 760	2 230	1 991	13 806	87 979	103 340	56 797
1980	569	3 174	765	1 026	12 313	81 477	26 128	52 633
1981	491	2 844	859	1 192	10 081	77 240	27 813	34 322
1982	515	2 864	766	1 163	10 705	78 265	23 798	36 892
1983	475	2 860	694	919	10 499	73 904	17 327	28 289
1984	499	2 908	984	956	10 937	72 376	23 861	28 540
1985	455	1 934	1 236	1 171	10 621	46 828	30 163	30 167
1986	507	2 024	1 426	1 426	12 110	50 165	34 617	40 917
1987	541	2 349	1 597	1 195	14 292	54 871	49 082	31 728
1991	308	795	826	278	9 609	17 742	32 740	8 494
1992	232	605	753	219	5 624	13 245	34 024	6 124
1993	338	436	589	205	7 696	12 208	27 193	4 710
1994	331	397	562	233	7 523	10 522	26 970	5 830
1995	358	208	559	230	6 894	7 830	27 104	5 680
1996	359	211	526	267	7 101	7 789	26 892	6 134
1997	583	202	274	70	9 578	6 920	13 945	2 500
1998	577	217	280	66	9 230	8 220	14 332	1 639

Source: The 9th National Convention of Delegates ..., pp. 76–79; Annual Report for the 10th National Convention ..., n.p.; the 11th National Convention of Delegates of the PSAC Association. Tables ..., no page; Annual Report for the 13th National Convention ..., p. 115; Annual Report for the 14th National Convention of Delegates of the PSAC Association, Warszawa 2000, pp. 68,69.

CONCLUSION

The PSAC Association in the macro-region of Łódź made a major contribution to the development of tourism in the discussed area. Organizational development of the Association in the region of Łódź can be divided into three stages. The years 1975 – 1979 were marked by numerical development of circles and members participating in tourism. In the early eighties of the 20th century, after an initial slump, there came stability in the number of circles and members. Whereas, in the early period of the political transformation (1989–1998), there came a steady regress in the number of circles and members participating in the tourist movement.

It should be noted that tourism was one of the major fields of activity of the PSAC Association in the macro-region of Łódź. The most popular form of tourism implemented by the PSAC Association was organisation and participation of tourist rallies of regional and all-Polish nature. The most widespread form of tourism among the PSAC Association members was qualified tourism. At the same time, it should be stressed that skiing tourism was the domain of the voivodeship of Sieradz, whereas trekking, was most widespread and popular

among the PSAC Association tourist circles in the voivodeship of Piotrkow. The finals of district, voivodship and central cycling, moped and motorcycle events also enjoyed great popularity.

BIBLIOGRAPHY

A. Sources

I. Archival Sources

Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe [Repository (records) of the National Association of Popular Sports and Athletics Club Associations].

Składnica Akt Muzeum Okręgowego w Wieluniu [Repository of the District Museum in Wieluń].

Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Łodzi [Repository (Records) of the Voivodeship Association of Popular Sports and Athletic Club Associations in Łódź].

II. Chronicles and Visitors' Books

Kronika Rady Powiatowej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu z lat 1964–1975.

Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975–1989.
Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1985–1989.

Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999.

III. Printed sources

IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawowanie z działalności za lata 1975–1978. Warszawa 1979. [The 10th National Convention of PSAC Association Delegates. 1975-1978 Report]

XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawowanie z działalności za okres 1984–1987. Warszawa 1988.

XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Tabele do sprawozdania Rady Głównej. Warszawa 1988.

XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawowanie z działalności za okres 1996–1999. Warszawa 2000.

Sprawowanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983. Warszawa 1984.

Sprawowanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1991–1995. Warszawa 1996.

Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej Zrzeszenia LZS w Sieradzu za okres od 18.03.1988 r. do 26.04.1991 r.

IV. Press

„Głos Robotniczy”. Łódź 1975–1980.

„Nad Wartą”. Sieradz 1980–1998.

„Wiadomości Sportowe”. Warszawa 1975–1998.

B. Literature

Chmiel A., *Turystyka w Polsce w latach 1945–1989*. Warszawa 2007.

Domagał K., *Nasza mała ojczyzna. Popularna historia osady Skomlin i jej okolicy*. Skomlin 2007.

- Drażdzewski S., *Ludowe Zespoły Sportowe*. Warszawa 1974.
- Gaj J., *Dzieje turystyki w Polsce*. Warszawa 2008.
- Gaj J., *Zarys historii turystyki w Polsce*. Warszawa 2003.
- Małolepszy E., *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w II Rzeczypospolitej*. Częstochowa 2004.
- Małolepszy E., *Rola i znaczenie turystyki w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2010*, [in:] *Z dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, vol. 2, eds. T. Drozdek – Małolepsza, J. Rodziewicz – Gruhn, Częstochowa 2011.
- Mały rocznik statystyczny 1993. R. XXXVI. Warszawa 1993.
- Mazur M., *50 lat LZS*. Piotrków Tryb. 1997.
- Mazur M., *Ludowe Zespoły Sportowe w regionie łódzkim w latach 1946–2006*. Radomsko 2006.
- Wodecki K., *Kultura fizyczna i turystyka w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Piotrkowie Trybunalskim w latach 1975–1998*. *Zarys Problematyki*, [in:] *Z dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, vol. 1, ed. T. Drozdek – Małolepsza, Częstochowa 2011.

TURYSTYKA W DZIAŁALNOŚCI ZRZESZENIA LUDOWE ZESPOŁY SPORTOWE W MAKROREGIONIE ŁÓDZKIM W LATACH 1975–1998. ZARYS PROBLEMATYKI

Arkadiusz PŁOMIŃSKI, Eligiusz MAŁOLEPSZY

*Instytut Kultury Fizycznej i Turystyki
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie*

Słowa kluczowe:

- turystyka,
- Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe,
- makroregion łódzki.

Streszczenie:

W latach 1975–1998 turystyka była obok sportu i rekreacji fizycznej jedną z najważniejszych dziedzin działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w makroregionie łódzkim (województwa: łódzkie – miejskie, piotrkowskie, sieradzkie i skierniewickie). Stan organizacyjny Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w makroregionie łódzkim wykazywał tendencje zmienne. Lata 1975–1979 cechuje wzrost liczby sekcji turystycznych. Okres lat 80 XX wieku, stanowi względną stabilizację. Natomiast po 1989 roku nastąpił spadek liczby sekcji turystycznych (wraz z liczbą zrzeszonych członków). Główną formą działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w makroregionie łódzkim była zarówno organizacja jak i udział w imprezach turystycznych m. in.: rajdach narciarskich, spływach, wycieczkach, zlotach szkoleniowo – turystycznych, rajdach turystycznych, imprezach sportowo – turystycznych oraz olimpiadach wiedzy turystycznej.

WSTĘP

Celem pracy jest przedstawienie roli i znaczenie turystyki w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe (LZS) w makroregionie łódzkim w latach 1975–1998. Do przygotowania pracy zostały wykorzystane źródła archiwalne, drukowane, prasowe oraz literatura przedmiotu. Cezurę początkową pracy wyznacza 1975 r. W 1975 r. weszła w życie reforma administracyjna o dwustopniowym podziale terytorialnym kraju. W wyniku reformy zostały utworzone województwa: łódzkie (miejskie), piotrkowskie, sieradzkie i skierniewickie tworzące tzw. makroregion łódzki. Cezurę końcową wyznacza 1998 r., w końcu którego w/w województwa zostały zlikwidowane a ich ziemie weszły w skład reaktywowanego „dużego” województwa łódzkiego.

METODOLOGIA

W pracy zastosowano metody badawcze: analizę źródeł historycznych, indukcję, dedukcję, syntezę oraz metodę porównawczą. Wysunięto w artykule następujące problemy (pytania) badawcze:

1. Czy w makroregionie łódzkim w latach 1975–1998 nastąpił rozwój turystyki w działalności Zrzeszenia LZS?
2. Czy w omawianym okresie wzrosła liczba kół i członków Zrzeszenia LZS, uczestniczących w ruchu turystycznym?
3. Jakie były główne formy (przejawy) działalności turystycznej w makroregionie łódzkim Zrzeszenia LZS w latach 1975–1998?

4. W którym województwie makroregionu łódzkiego nastąpił największy rozwój turystyki w środowisku wiejskim w latach 1975–1998.

WYNIKI BADAŃ

Geneza turystyki w organizacjach wiejskich przypada na drugą dekadę XX wieku, kiedy zaczęły powstawać pierwsze koła młodzieży wiejskiej (w 1912 r. powstało pierwsze na ziemiach polskich koło młodzieży wiejskiej w Wólce Mławskiej)²⁷. W latach 1918–1939 turystyka była jedną z form działalności wiejskich organizacji młodzieżowych m. in.: Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej, Centralnego Związku Młodej Wsi, Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”, Związku Młodzieży Ludowej i sekcji wiejskiej Związku Młodej Polski²⁸. Lata 1945–1975 przyniosły wzmożony rozwój ludowego ruchu turystycznego. W 1952 r. z inicjatywy Głównego Komitetu Kultury Fizycznej (GKKF) utworzono Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe. Jednym z najważniejszych aspektów działalności zrzeszenia był rozwój turystyki w środowisku wiejskim co potwierdził IV Krajowy Zjazd Zrzeszenia LZS „(...) Zjazd uważa, że na wsi istnieją wielkie społeczne potrzeby i możliwości w rozwoju turystyki, w związku z tym Zjazd uznaje turystykę jako podstawową formę naszej pracy na wsi obok form sportowych i dlatego przekształca nasze zrzeszenie w organizację typu sportowo – turystycznego”²⁹. Tradycje ludowego ruchu sportowo – turystycznego na ziemi łódzkiej były związane z pierwszymi kołami LZS powstałymi w 1946 r. (m. in.: Biała, Bychlew, Czarnożyły, Skomlin, Wola Zaradzyńska)³⁰. W tym samym roku LZS w Skomlinie zorganizował I Igrzyska Ziemi Wieluńskiej³¹. W kolejnych latach ogniwa LZS z makroregionu łódzkiego organizowały szereg imprez sportowo – turystycznych o zasięgu gminnym, regionalnym i ogólnopolskim. Spośród wielu imprez turystycznych największym sukcesem była organizacja centralnego finału o „Złoty Kask” we wrześniu 1964 r. w Burzeninie. Impreza zakończyła się również dużym sukcesem sportowym – dwa pierwsze miejsca zajęły drużyny złożone z zawodników reprezentujące LZS Sieradz³².

Wprowadzone w 1975 r. zmiany administracyjne kraju pociągnęły za sobą przeobrażenia organizacyjne w zakresie zarządzania kulturą fizyczną i turystyką na poziomie województw. Dostosowując struktury kultury fizycznej i turystyki w makroregionie łódzkim do nowego podziału administracyjnego utworzono Rady Wojewódzkie (RW) Zrzeszenia LZS w Piotrkowie Trybunalski (powstała 18 lipca 1975 r.), Sieradzu (7 sierpnia 1975 r.) i Skierniewicach (24 lipca 1975 r.)³³. Natomiast RW Zrzeszenia LZS w Łodzi kontynuowała swoją działalność na okrojonym obszarowo województwie łódzkim (miejskim).

Programowanie i nadzorowaniem zadań związanych z rozwojem turystyki w Zrzeszeniach Wojewódzkich LZS zajmowały się Wojewódzkie Komisje Turystyki Wiejskiej (WKTW). W ramach WKTW działały sekcje odpowiedzialne za rozwój poszczególnych form turystyki m. in.: motorowe, narciarskie, piesze i kolarskie³⁴. Ocenę pracy komisji zajmowała się Rada Główna Zrzeszenia LZS, organizując coroczne współzawodnictwo najlepszych wo-

²⁷ E. Małolepszy, *Rola i znaczenie turystyki w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2010*, [w:] *Z dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t. 2, red. T. Drozdek – Małolepsza, J. Rodziewicz – Gruhn, Częstochowa 2011, s. 72.

²⁸ Tamże.

²⁹ J. Gaj, *Dzieje turystyki w Polsce*. Warszawa 2008, s. 148.

³⁰ M. Mazur, *Ludowe Zespoły Sportowe w regionie łódzkim w latach 1946–2006*. Radomsko 2006, s. 27.

³¹ K. Domagała, *Nasza mała ojczyzna. Popularna historia osady Skomlin i jej okolicy*. Skomlin 2007, s.98.

³² Kronika Rady Powiatowej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu z lat 1964–1975. b. pag.

³³ „Głos Robotniczy” 1975, nr 174, s. 2; M. Mazur, *50 lat LZS*. Piotrków Tryb. 1997, s.38; M. Mazur, *Ludowe Zespoły Sportowe...*, s. 20; K. Wodecki, *Kultura fizyczna i turystyka w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Piotrkowie Trybunalskim w latach 1975–1998. Zarys Problematyki*, [w:] *Z dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t. 1, red. T. Drozdek – Małolepsza, Częstochowa 2011, s. 297.

³⁴ Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975 – 1989, b. pag.; „Wiadomości Sportowe” 1980 nr 13, s. 6.

jewódzkich komisji turystyki wiejskiej. W latach siedemdziesiątych XX wieku w rywalizacji WKTW prym wiodło województwo sieradzkie, które sklasyfikowano w latach 1976 - 1977 na II miejscu, a miejsce I w 1978 r. Lata osiemdziesiąte XX wieku to sukcesy komisji z województwa piotrkowskiego, która w 1981 r. była III, a w roku 1982 i 1984 zajęła II miejsce w konkursie „Najlepszych Wojewódzkich Komisji Turystyki Mieszkańców Wsi”³⁵. W okresie transformacji ustrojowej Raga Główna Zrzeszenia LZS zaniechała współzawodnictwa na najlepiej pracującą WKTW (ostatnia edycja w 1993 r.). Kontynuacją konkursu były coroczne oceny najaktywniejszych WZ LZS w zakresie działalności turystycznej. Z pośród województw makroregionu łódzkiego najwyższej klasyfikowana była RW LZS z Piotrkowa Trybunalskiego, która w 1996 r. uplasowała się na IV miejscu, a rok później na VIII miejscu w skali kraju³⁶.

Analizując stan organizacyjny (dot. turystyki) w poszczególnych województwach makroregionu łódzkiego należy uwzględnić dwa czynniki: liczbę mieszkańców danego województwa, jak również % mieszkańców danego województwa zamieszkujący na obszarach wiejskim (do których w głównej mierze była skierowana działalność Zrzeszenia LZS). Przykładowo w 1991 r. spośród wszystkich województw makroregionu łódzkiego najwyższy współczynnik członków sekcji turystycznych w stosunku do liczby mieszkańców terenów wiejskich miało województwo łódzkie – 1,67%. Województwa piotrkowskie i sieradzkie na poziomie 1,34%. Natomiast najslabiej wypadło województwo skierniewickie, w którym tylko 0,41% mieszkańców obszarów wiejskich było zrzeszonych w sekcjach turystycznych (Tabela nr 1).

Tabela nr 1. Analiza stanu organizacyjnego Zrzeszenia LZS w makroregionie łódzkim (z podziałem na województwa) z uwzględnieniem % udziału mieszkańców wsi w 1991 roku.

województwo		łódzkie	piotrkowski	sieradzkie	skierniewickie
liczba mieszkańców		1 136 600	643 000	408 600	420 700
udział mieszkańców terenów wiejskich	%	6,9	50,2	62,4	52,4
	liczbowy	78 425	320 200	254 966	220 446
członkowie sekcji turystycznych		1 316	4 276	3 444	912
stosunek % członków st* do liczby mieszkańców terenów wiejskich		1,67	1,33	1,35	0,41

* st – sekcja turystyczna

Źródło: Mały rocznik statystyczny 1993. R. XXXVI, Warszawa 1993, s. 420; Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, Warszaw 1996, s. 114.

W omawianym okresie liczba sekcji turystycznych (wraz z należącymi do nich członkami) w Wojewódzkich Zrzeszeniach LZS makroregionu łódzkiego wykazywała tendencję zmienną. Progres stanu organizacyjny możemy zaobserwować w latach 1975–1979³⁷. W okresie tym liczba sekcji turystycznych wzrastała corocznie osiągając w 1979 roku – stan 1 019 sekcji co stanowiło 12% w skali kraju. Kolejny rok (1980) przyniósł zmniejszenie liczby sekcji prawie o 30%. Przyczyna takiej sytuacji było załamanie organizacyjne w województwach: sieradzkim (likwidacja 154 sekcji turystycznych) i skierniewickim (likwidacja 70 sekcji turystycznych)³⁸. Lata osiemdziesiąte XX wieku przyniosły względną stabilizację na średnim poziomie - około 630 sekcji w skali rocznej (w makroregionie łódzkim). Natomiast spadek był związany z okresem transformacji ustrojowej w Polsce (po 1989 r.). Począwszy od

³⁵ M. Mazur, *Ludowe Zespoły Sportowe...*, s. 126; XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Tabele do sprawozdania Rady Głównej, Warszawa 1988, b. pag.

³⁶ XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawozdanie z działalności za okres 1996–1999. Warszawa 2000, s. 68,69.

³⁷ IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawozdanie z działalności za lata 1975–1978. Warszawa 1979, s. 75, 76.

³⁸ XIV Krajowy..., s. 68,69.

1990 r. liczba sekcji turystycznych na obszarze makroregionu łódzkiego wykazywała coroczne tendencje spadkowe. Spośród czterech województw makroregionu łódzkiego najgorsza sytuacja była w województwie skierniewickim (tylko 33 sekcje w 1995 r.). Natomiast województwo piotrkowskie pomimo regresu w 1996 r., należało w skali kraju do województw o największej liczbie sekcji turystycznych (gdańskie – 157, bielskie – 153, lubelskie – 135 i piotrkowskie – 114 sekcji turystycznych)³⁹. Co świadczyło o regresie w działalności turystycznej w skali ogólnopolskiej.

Tabela nr 2. Liczba sekcji turystycznych Zrzeszenia LZS w makroregionie łódzkim z podziałem na województwa w latach 1975–1995.

Rok	Liczba sekcji					% w skali kraju
	łódzkie	piotrkowskie	sieradzkie	skierniewickie	razem	
1975	43	197	218	179	637	5,4
1976	60	253	204	167	684	5,8
1977	77	321	231	191	820	6,7
1978	75	359	257	229	920	7,1
1979	72	394	258	295	1 019	8,1
1980	67	362	104	216	749	7,1
1981	62	351	129	146	688	7,7
1982	64	357	114	140	675	8,2
1983	51	329	98	122	600	8,2
1984	57	324	109	137	627	9
1985	51	233	161	146	591	8,6
1986	47	271	177	143	638	9
1987	61	282	178	134	655	9,4
1991	50	244	116	30	440	11,4
1992	35	189	109	26	359	14,3
1993	38	131	89	35	293	13,5
1994	36	123	85	40	284	14,9
1995	33	136	89	33	291	15,2

Źródło: IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawowanie z działalności za lata 1975–1978. Warszawa 1979, s. 75, 76.; Sprawowanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983. Warszawa 1984, b. pag.; XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Tabele do sprawozdania Rady Głównej. Warszawa 1988, b. pag.; Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd..., s. 93.

Niebagatelne znaczenie w rozwoju turystyki jako jednej z form działalności Zrzeszenia LZS miała kadra instruktorska i organizatorzy turystyki. Szkolenie instruktorów i organizatorów odbywało się w formie kursów i były organizowane na szczeblu centralnym i wojewódzkim. Największą aktywność w kwestiach szkoleniowych członkowie Zrzeszenia LZS z makroregionu łódzkiego przejawiali po 1989 r. W okresie transformacji ustrojowej w porównaniu do lat wcześniejszych liczba przeszkolonych członków Zrzeszenia wzrosła prawie trzykrotnie. Co było dość zaskakującym zjawiskiem, gdyż okres po roku 1989 cechował się ograniczeniem liczby środków finansowych przeznaczanych na działalność szkoleniową (Tabela nr 3).

³⁹ E. Małolepszy, dz. cyt., s. 72.

Tabela nr 3. Liczba przeszkolonych organizatorów i instruktorów turystyki z makroregionu łódzkiego w latach 1975–1995.

Rok	Liczba przeszkolonych organizatorów i instruktorów turystyki				
	łódzkie	piotrkowskie	sieradzkie	skierniewickie	razem
1975	-	-	40	-	40
1976	-	-	29	34	63
1977	2	54	35	39	130
1978	45	52	44	26	167
1979	32	46	23	-	101
1980	32	34	34	-	100
1981	10	40	25	-	75
1982	-	42	-	-	42
1983	10	48	-	-	58
1984	-	45	30	35	110
1985	-	36	53	-	89
1986	31	33	30	25	119
1987	-	97	64	18	179
1991	14	122	215	58	409
1992	18	109	210	5	342
1993	29	107	201	74	411
1994	25	733	194	136	
1995	28	137	268	166	599

Źródło: IX Krajowy Zjazd Delegatów ..., s. 84, 85.; Sprawowanie na X Krajowy Zjazd ..., b. pag.; XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Tabele ..., b. pag.; Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd ..., s. 116.

Główną formą działalności Zrzeszenia LZS w makroregionie łódzkim była organizacja i udział w imprez turystycznych m. in.: rajdach narciarskich, sływach, wycieczkach, zlotach szkoleniowo – turystycznych, rajdach turystycznych, imprezach sportowo – turystycznych oraz olimpiadach wiedzy turystycznej⁴⁰.

W omawianym okresie Zrzeszenia LZS z województwa piotrkowskiego i sieradzkiego organizowały finały imprez ogólnopolskich. W 1976 r. XIV centralny finał „Złotego Kasku” odbył się w Lututowie, a województwo sieradzkie zajęło V miejsce w klasyfikacji końcowej⁴¹. Dwie kolejne imprezy zorganizowała RW Zrzeszenia LZS z województwa piotrkowskiego. W dniach 21–24 sierpnia 1980 r. na obiektach Ośrodka Sportu i Rekreacji w Sulejowie odbyły się finały XVIII edycja o „Złoty Kask” i II edycja „Pokochajmy Motorower” (trzecie miejsce drużyny gospodarzy)⁴². W roku 1990 VIII Centralny Zlot Szkoleniowo – Turystyczny Młodzieży Szkół Rolniczych, Spółdzielczych i Leśnych pn. „Człowiek Cząstką Przyrody” został zorganizowany w Sędziejowicach (województwo sieradzkie)⁴³. W zlocie uczestniczyło prawie 200 turystów z 19 województw. Reprezentacja województwa sieradzkiego zwyciężyła w dwóch konkurencjach (biwakowanie i piesza wycieczka terenowa), a w klasyfikacji końcowej zajęła trzecie miejsce⁴⁴.

⁴⁰ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999, b. pag.; „Wiadomości Sportowe” 1986, nr 8, s. 2

⁴¹ Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975–1989, b. pag.; „Wiadomości Sportowe” 1976, nr 35, s. 1, 2.

⁴² „Wiadomości Sportowe” 1980, nr 33, s. 1.

⁴³ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990 – 1999, b. pag.

⁴⁴ „Nad Wartą” 1990, nr 30, s. 8.

Fot. 1. XIV centralny finał „Złotego Kasku” – Lututów, 1976 rok

Źródło: Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu (1975–1989), b. pag.

Ponadto członkowie sekcji turystycznych Zrzeszeń LZS z regionu łódzkiego uczestniczyli w ogólnopolskich imprezach turystycznych, m. in.:

- Ogólnopolski Narciarski Rajd Chłopski w Rajczy (od 1993 r. Międzynarodowy Narciarski Rajd Chłopski) – największe sukcesy w rajdzie odnosili przedstawiciele województwa sieradzkiego zajmując w 1988, 1990 i 1992 r. I miejsce w klasyfikacji drużynowej⁴⁵;
- Ogólnopolski Podhalański Rajd Narciarski LZS w Białym Dunajcu – najwyższą lokatę w rajdzie zajęli narciarze z województwa sieradzkiego plasując się w 1997 r., na VI miejscu⁴⁶;
- Centralny Finał „Pokochajmy Motorower” – w 1987 r. I miejsce w klasyfikacji drużynowej zajęło województwo skierniewickie. Natomiast w rywalizacji indywidualnej w 1980 r. na I miejscu uplasował się Zdzisław Skóra (województwo piotrkowskie)⁴⁷;
- Centralny Finał „Rowerem Wszędzie” – w 1983 r. województwo skierniewickie w klasyfikacji drużynowej zajęło I miejsce, a w rywalizacji indywidualnej kobiet i mężczyzn dwukrotnie drugie. W następnym roku na III miejscu w klasyfikacji końcowej uplasowało się województwo piotrkowskie. Natomiast w konkursie indywidualnym mężczyzn drugi był Jan Morawski reprezentujący województwo skierniewickie⁴⁸;
- Centralny Finał „Złoty Kask” – w 1982 r. II miejsce w klasyfikacji drużynowej zajęło województwo piotrkowskie. Ten sam sukces w klasyfikacji drużynowej powtórzyli zmotoryzowani turyści z województwa sieradzkiego w 1985 r.⁴⁹;
- Ogólnopolski Zlot Turystyczny „Westerplatte” – w 1987 i 1992 r. I miejsce w klasyfikacji drużynowej zajęła drużyna z województwa piotrkowskiego⁵⁰;

⁴⁵ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1985–1989, b. pag.; „Wiadomości Sportowe” 1990, nr 7-8, s. 2; „Wiadomości Sportowe” 1992, nr 2 s. 16, 17;

⁴⁶ Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999, b. pag.

⁴⁷ K. Wodecki, dz. cyt., s. 308; „Wiadomości Sportowe” 1987, nr 34, s. 1,2.

⁴⁸ „Wiadomości Sportowe” 1983, nr 34, s. 1,2; „Wiadomości Sportowe” 1984, nr 34, s. 1,2;

⁴⁹ „Nad Wartą” 1985, nr 35, s.12.

⁵⁰ K. Wodecki, dz. cyt., s. 308.

- Ogólnopolski Zlot Turystów Wsi „Szlakiem Walk o Wyzwolenie Narodowe i Społeczne na Lubelszczyźnie” – zespół LZS z województwa sieradzkiego w 1989 r. zajął I miejsce w klasyfikacji drużynowej. Dwukrotnie ten sam wynik powtórzyli turyści z województwa piotrkowskiego w 1994 i 1995 r.;
- Ogólnopolski Zlot Organizatorów i Instruktorów Turystyki Wiejskiej – piąte miejsce w 1981 r. zajęli przedstawiciele województwa sieradzkiego;
- Ogólnopolski Rajd Pieszy – pierwsze miejsce w 1991 r. w klasyfikacji drużynowej zajęło województwo sieradzkie;
- Ogólnopolska Olimpiada Wiedzy Turystyczno – Krajoznawczej Mieszkańców Wsi – reprezentujący województwo piotrkowskie Henryk Szczęch zajął w 1985 r. II miejsce w rywalizacji indywidualnej;
- Centralny Zlot Szkoleniowo – Turystyczny Młodzieży Szkół Rolniczych, Spółdzielczych i Leśnych⁵¹.

Fot. 2. Międzynarodowy Narciarski Rajd Chłopski (1994 r.) – reprezentacja województwa sieradzkiego

Źródło: Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach(1990-1999), b. pag.

Z dużym powodzeniem turyści z makroregionu łódzkiego brali również udział w rajdach okolicznościowych i regionalnych m. in., w 1977 r. w Międzywojewódzkim Rajdzie „Złotego Liścia” w Tuszynie w klasyfikacji drużynowej zwyciężyli przedstawiciele RW sieradzkiego LZS⁵².

Wpływ na regres liczby imprez turystycznych (zarazem liczby uczestników) organizowanych przez WZ LZS miała sytuacja polityczno – gospodarcza kraju. Trudności gospodarcze z początku lat osiemdziesiątych XX wieku przyniosły prawie 40% spadek liczby organizowanych imprez (z 8 620 w 1979 r. do 5 386 w 1981 r.). Również okres transformacji ustrojowej przyniósł coroczny, systematyczny spadek liczby organizowanych imprez turystycznych na obszarze makroregionu łódzkiego - z 2 207 w 1991 r. do 1 140 w 1998 r. (Tabela nr 4).

⁵¹ Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975 – 1989, b. pag.; „Nad Wartą” 1981, nr 29, s. 12; „Nad Wartą” 1988, nr 27, s. 12; „Nad Wartą” 1989, nr 26, s. 12.

⁵² Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975 – 1989, b. pag

Tabela nr 4. Liczba imprez (wraz z liczbą uczestników) organizowanych przez WZ LZS w makroregionie łódzkim w latach 1975–1998.

Rok	Liczba imprez turystycznych				Liczba uczestników			
	łódzkie	piotrkowskie	siera dzkie	skierniewickie	łódzkie	piotrkowskie	siera dzkie	skiernie wickie
1975	207	456	894	1 098	4 987	9 334	21 474	26 740
1976	366	2 376	925	836	8 490	46 449	22 603	23 042
1977	657	2 613	1 758	1 485	13 454	58 984	71 588	38 565
1978	708	2 910	2 657	1 859	14 653	66 689	92 259	53 183
1979	639	3 760	2 230	1 991	13 806	87 979	103 340	56 797
1980	569	3 174	765	1 026	12 313	81 477	26 128	52 633
1981	491	2 844	859	1 192	10 081	77 240	27 813	34 322
1982	515	2 864	766	1 163	10 705	78 265	23 798	36 892
1983	475	2 860	694	919	10 499	73 904	17 327	28 289
1984	499	2 908	984	956	10 937	72 376	23 861	28 540
1985	455	1 934	1 236	1 171	10 621	46 828	30 163	30 167
1986	507	2 024	1 426	1 426	12 110	50 165	34 617	40 917
1987	541	2 349	1 597	1 195	14 292	54 871	49 082	31 728
1991	308	795	826	278	9 609	17 742	32 740	8 494
1992	232	605	753	219	5 624	13 245	34 024	6 124
1993	338	436	589	205	7 696	12 208	27 193	4 710
1994	331	397	562	233	7 523	10 522	26 970	5 830
1995	358	208	559	230	6 894	7 830	27 104	5 680
1996	359	211	526	267	7 101	7 789	26 892	6 134
1997	583	202	274	70	9 578	6 920	13 945	2 500
1998	577	217	280	66	9 230	8 220	14 332	1 639

Źródło: IX Krajowy Zjazd Delegatów ..., s. 76–79; Sprawowanie na X Krajowy Zjazd ..., b. pag.; XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Tabele ..., b. pag.; Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd ..., s. 115; Sprawozdanie na XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, Warszawa 2000, s. 68,69.

ZAKOŃCZENIE

Zrzeszenie LZS w makroregionie łódzkim wniosło istotny wkład w rozwój turystyki na omawianym obszarze. Rozwój organizacyjny LZS w regionie łódzkim był trzy etapowy. Lata 1975–1979 cechował rozwój liczebny kół i członków uczestniczących w turystyce, w latach osiemdziesiątych XX wieku po początkowym załamaniu, nastąpiła stagnacja liczby kół i członków. Natomiast w początkowym okresie transformacji ustrojowej (1989–1998) nastąpił systematyczny regres liczby ogniw i członków, uczestniczących w ruchu turystycznym.

Należy stwierdzić, iż turystyka była jedną z najważniejszych dziedzin w działalności Zrzeszenia LZS w makroregionie łódzkim. Najpopularniejszym elementem turystyki realizowanym przez Zrzeszenie LZS była organizacja i udział w rajdach turystycznych o charakterze regionalnym i ogólnopolskim. Najpowszechniejszym rodzajem turystyki wśród członków należących do LZS była turystyka kwalifikowana. Przy czym należy podkreślić, iż turystyka narciarska realizowana była przez społeczność wiejską województwa sieradzkiego. Natomiast w turystyce pieszej wiodącą rolę odgrywały koła turystyczne LZS z województwa piotrkowskiego. Dużą popularnością cieszyły się również gminne, wojewódzkie i centralne finały imprez rowerowych, motorowerowych i motorowych.

BIBLIOGRAFIA

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe.

Składnica Akt Muzeum Okręgowego w Wieluniu.

Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Łodzi.

II. Kroniki i księgi pamiątkowe

Kronika Rady Powiatowej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu z lat 1964–1975.

Kronika Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Sieradzu 1975–1989.

Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1985–1989.

Kronika Sekcji Turystycznej LZS przy Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach z lat 1990–1999.

III. Źródła drukowane

IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawowanie z działalności za lata 1975–1978. Warszawa 1979.

XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawowanie z działalności za okres 1984–1987. Warszawa 1988.

XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Tabele do sprawozdania Rady Głównej. Warszawa 1988.

XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawowanie z działalności za okres 1996–1999. Warszawa 2000.

Sprawowanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983. Warszawa 1984.

Sprawowanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1991–1995. Warszawa 1996.

Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej Zrzeszenia LZS w Sieradzu za okres od 18.03.1988 r. do 26.04.1991 r.

IV. Prasa

„Głos Robotniczy”. Łódź 1975–1980.

„Nad Wartą”. Sieradz 1980–1998.

„Wiadomości Sportowe”. Warszawa 1975–1998.

B. Literatura

Chmiel A., *Turystyka w Polsce w latach 1945–1989*. Warszawa 2007.

Domagał K., *Nasza mała ojczyzna. Popularna historia osady Skomlin i jej okolicy*. Skomlin 2007.

Drażdzewski S., *Ludowe Zespoły Sportowe*. Warszawa 1974.

Gaj J., *Dzieje turystyki w Polsce*. Warszawa 2008.

Gaj J., *Zarys historii turystyki w Polsce*. Warszawa 2003.

Małolepszy E., *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w II Rzeczypospolitej*. Częstochowa 2004.

Małolepszy E., *Rola i znaczenie turystyki w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2010*, [w:] *Z dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t. 2, red. T. Drozdek – Małolepsza, J. Rodziewicz – Gruhn, Częstochowa 2011.

Mały rocznik statystyczny 1993. R. XXXVI. Warszawa 1993.

Mazur M., *50 lat LZS*. Piotrków Tryb. 1997.

Mazur M., *Ludowe Zespoły Sportowe w regionie łódzkim w latach 1946–2006*. Radomsko 2006.

Wodecki K., *Kultura fizyczna i turystyka w działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Piotrkowie Trybunalskim w latach 1975–1998. Zarys Problematyki*, [w:] *Z dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t. 1, red. T. Drozdek – Małolepsza, Częstochowa 2011.